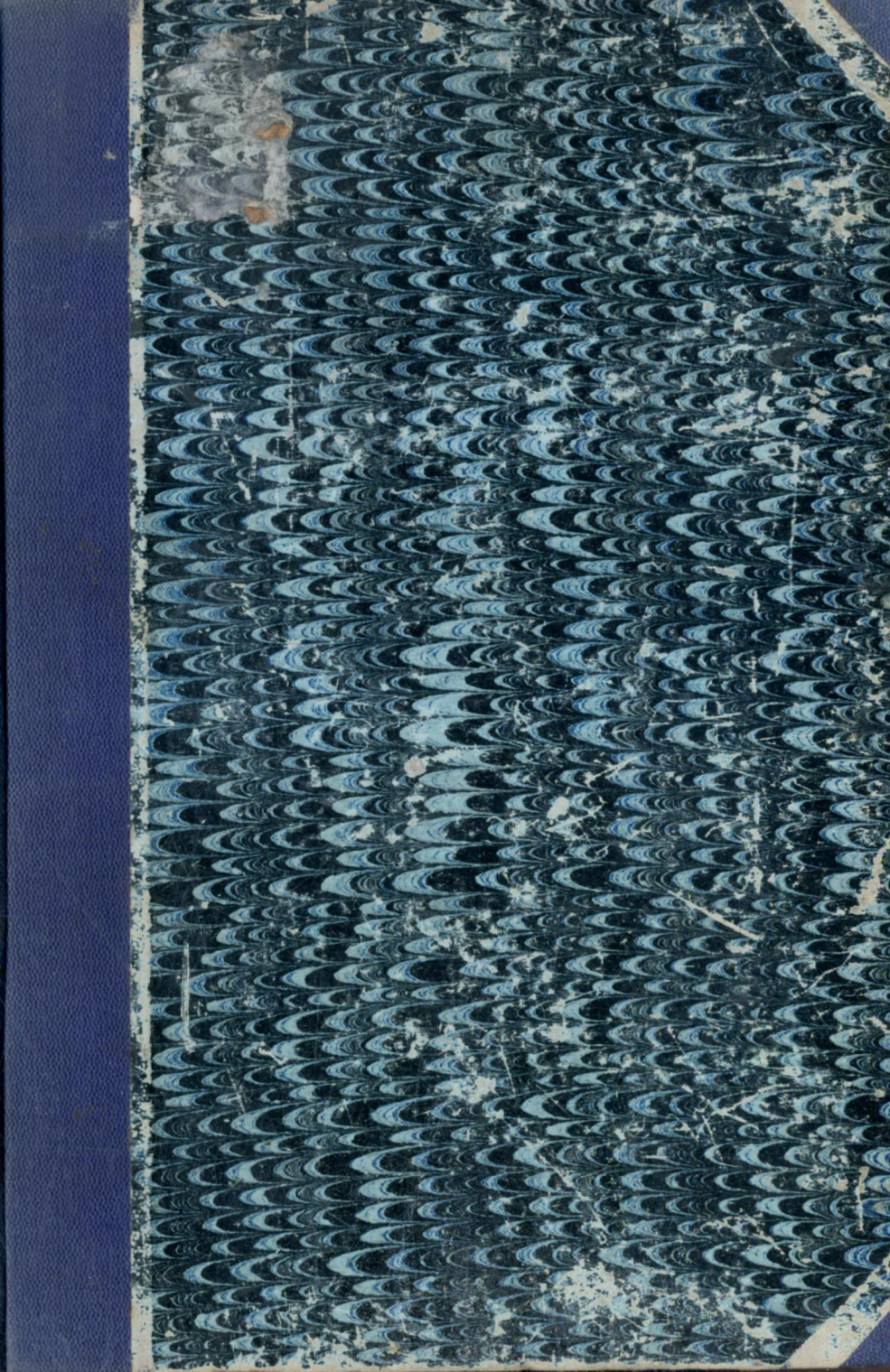

Бібліотека
ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“

Число 2171

Знак _____

2006.13,

2171

7. 120/7
2

А.В.

ВОЄННА ЧИТАНКА.
Ч. 1.

5582

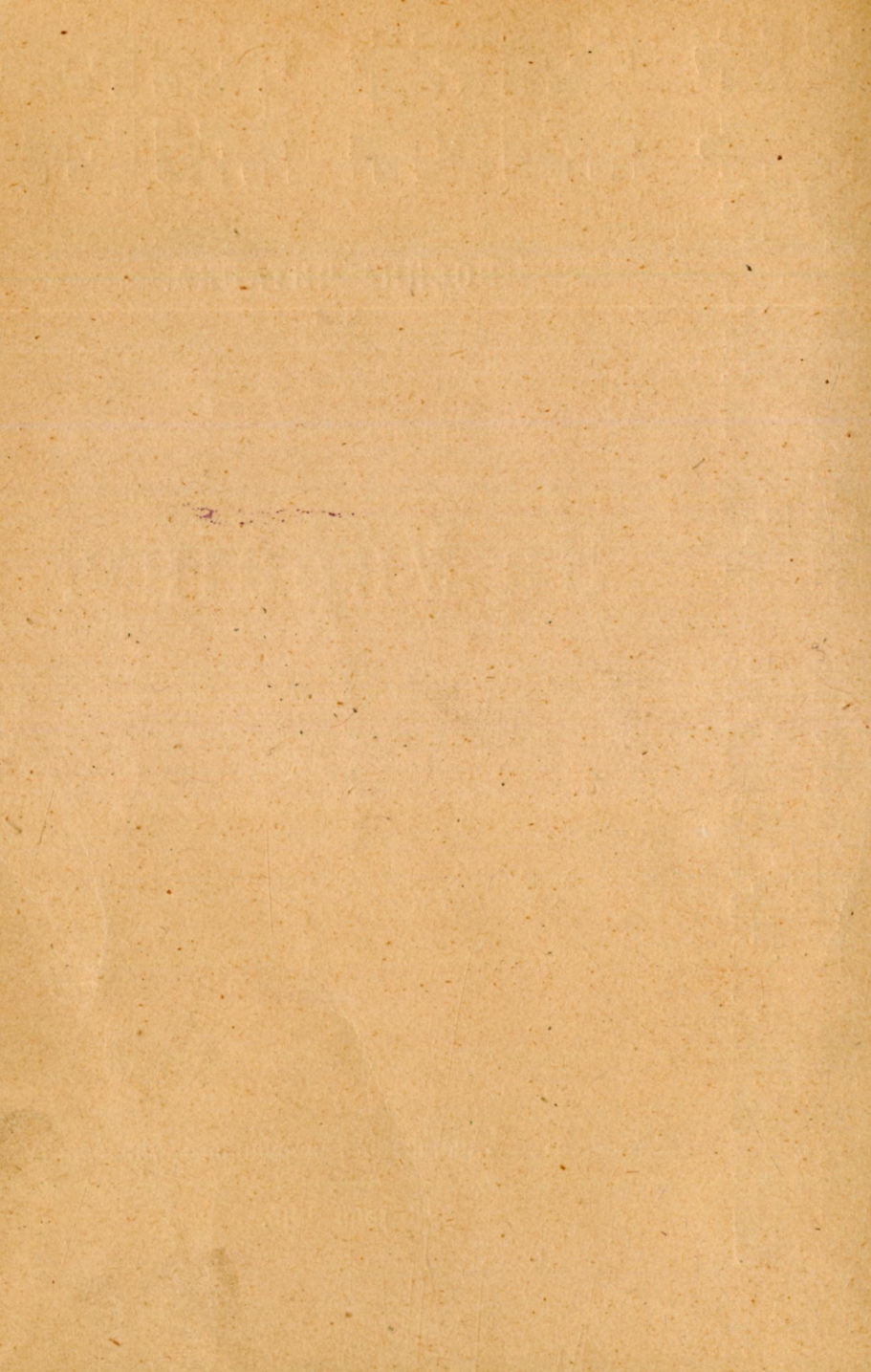
За Україну.

ст. ф. 37

Видавництво українського народнього учительства.

Відень, 1915.

Д. Г. Антонович.
ВОЄННА ЧИТАНКА.
Ч. 1.

2. Кв. 5

За Україну.

(Збірка.)

24.1.96

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Пам'ятка українській дїтворі від народнього
учительства.

346

ДАР
ЗАГАЛЬНО УКРАЇНСЬКОЇ
КУЛЬТУРЕНОЇ РАДИ.
Wien, VIII. Stranzgasse 32 T. 12

Видавництво українського народнього учительства.

Відень, 1915.

8(c)У „:1917” -82

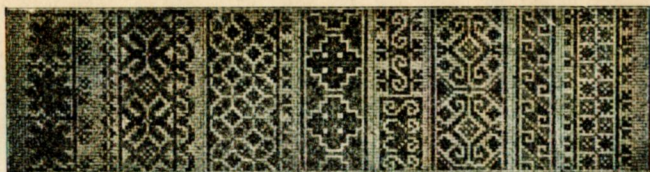
ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА

АН УРСР

№ И 60.960

З ДРУКАРНІ АД. ГОЛЬЦАВЗЕНА У ВІДНІ.

Від Видавництва.

Далеко від рідної землі, від рідної хати, по всіх усядах цілої держави тужить наш український народ за рідним словом. Діти, батьки і ранені жовніри, всі радіб дістати рідну книжку, яка звеселила би серце і скріпила душу.

Се спонукує нас видати кілька, для всіх цікавих, збірок оповідань.

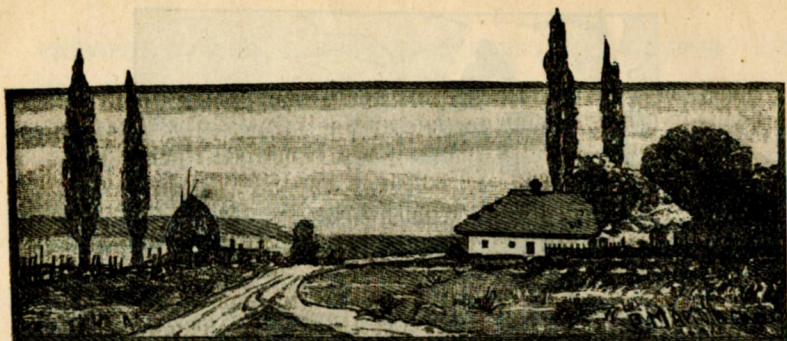
Першу нашу книжочку присвячуємо українській дїтворі, що нещасна у весні життя мусить тинятись по чужині. Нехай вона довідається, за яку то велику справу її батьки і брати кров проливають, за що терплять злидні і малі, невинні діти. Вже в молодих серцях нехай зацвіте свята любов до рідної землі і в сій любови нехай виростають наші діточки на славу і надію Неньки-України.

Зміст.

	Сторона
1. Від Видавництва	3
2. Вечір (Т. Шевченка)	5
3. Рідний край (Ю. Федьковича)	6
4. Зрадив (Б. Лепкого)	6
5. Воєнний марш (пісня)	12
6. Малий герой (С. Кабаровської)	13
7. Зазив (Б. Лепкого)	24
8. Листи Марусі (В. Кабаровського)	26
9. Наша Україна (Б. З.)	35
10. „Ще не вмерла“ (народний-имн)	37

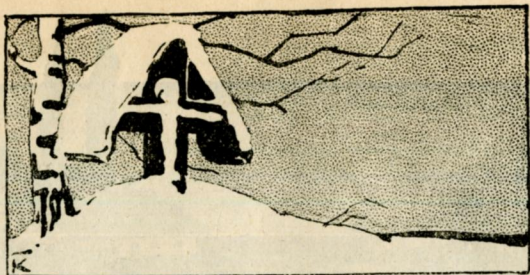
Вечір.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє.
Радіють люди, що відпочинуть.
І я радію і серцем лину
В темний садочок на Україну.
Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце відпочиває.
Чорніє поле і гай і гори.
На синє небо виходить зоря.
Ой зоре, зоре! — і слъози кануть.
Чи ти зійшла вже й на Україні?...

.

Тарас Шевченко.

Рідний край.

Земле моя, нене моя,
Голубко моя,
Пахучими васильками
Майованая;
Крівавими річеньками
Мальованая,
Дрібненькими слізоньками
Поливаная!

Юрій Федькович.

Зради́в.

(Оповідання).

Від коли хлопці вийшли з села, Федір не міг собі дібрати місця. Тиняв ся від хати до хати, від колиби до колиби, від одного верха до другого і всюди було йому зле і всюди не добре. Такої нуди не тямив. Анї легіні на тримбітах не грають, анї дівчата не

співають пісень, а про танці навіть не згадують! Почався інший танець з такою музикою, що земля, мов несамолюбита стогне. Ой погуляв би собі й Федір, ой погуляв би! Аж його нема! Таж то Бог знає, чи лучить ся коли така нагода. Може й вмере, а такої війни не буде. Другі згадуватимуть, як то вони ходили від одного краю до другого, серед граду куль і по кістках в крові, як сто разів у днину могли вмерти, а прецінь осталися живими, яких пригод зазвали, якого доконали діла, розказуватимуть, а Федорови останеться лише одно — слухати. Він пересидів дома біля хати, як той пес на припоні. І нема йому чим похвалити ся, нема що згадати. А прецінь він не дитина, — 15 літ! Як записували до Стрільців — зголосив ся. Не приймили, казали, що літ не має. „Та я з літ стріляти не буду, тільки з кріса“ — відповів. Не допомогло. „Такий припис — тай годі“. Навіть батько, хоть які старі, пішли з возом, а Федір остав ся в селі з бабами й дітьми, аж соромно.

А тут така нудь, хоть повісь ся. Дівчата снують ся як тіни, молодичі зітхають і плачуть, зелене листе жовкне й починає облітати, нині вже й перший мороз осріблів гори. Тишина і погода. Тільки Прут шумить, як давнійше й летить мовби кудись спішив ся. Може гонить, щоб своїми зимними водами напоїти тих, що мруть зі спраги, може хоче розлити ся по широких полях і сполокати кров...

Усячина приходить Федорови на гадку. Навіть спати не може. Часом здається йому, що хтось стукає до дверей, що кламцають карабіни до стрілу, що дорогою в гору посувають ся довгі ряди чужої кін-

ниці зі списками і в баранячих, волохатих шапках. Вибігає з хати — спокій. Лиш мрака висить над селом і місяць купається в Пруті. Лиш стара Проциха ходить від воріт до воріт і заглядає на кожде подвір'є, за кожний оборіг, поміж каміннє, чи не знайде своїх синів. А сини вже десь далеко... Хто знає де!... Сама їх відвела разом з другими до міста, сама з підпухлими від плачу очима до пустої хати вернула, а тепер ходить і шукає. Щось їй в голові помішалося.

„Миколо! Петрусю! Дмитрику!“ — повторяє біля кожного подвір'я, не повторяє, а сичить якимсь дивним шепотом, ніби ворожка над чарами, а не діставши відповіди, стрибає зігнута далше, все далше, поки не згубить ся поміж ялицями в мраці.

А тут така тишина, така нудь, хоть минь ся. Лиш місяць купається в Пруті, і Прут жене, спішить ся. Лиш жовте листє облїтає з білих беріз... Кілько то народу упаде — ой кілько!... Аж нараз — се що? Чи найстарша ялиця упала, чи камінь Довбуша звалив ся — що за гук? Задріжала земля, Прут на хвилю ніби спинив ся. Гу-гу... гу-гу... гу-гу-гу... гу!... Гармати. Федорови кров заграла в жилах. Вона — війна! Побачить її на власні очі. Почує запах пороху, буде мав що згадувати на ціле життє... Побіг. Знав таке місце за потоком, з котрого добре було можна бачити геть навкруги. Каміннє тут спинало ся одно на другім, як височезні вежі. Вмів по них видрапувати ся [на найвищий шпиль, мов дика коза. Виліз. Було над раном; зривав ся вітер і дер мраку на кусні. Тут є, там нема. Тут бачиш все,

а там, якби хто веретою накрив. Федір мав добрі очі, знав кождий камінь, кожду яличку, знав, чиє котре вориннє і як далеко. То, що побачив перед собою, зрозумів. Далеко, у долині стояло вороже військо табором. Кілька соток людей. Табор спав, якби хто скелі поскочував з гір і кинув на зелену долину. Видно втомилися вояки і довго не спочивали. Навкрути стояли варти, зігнуті, втомлені, як громом обчімхані пеньки. Кілька коний пасло смачну, росисту траву. Якби не потік, можна би чути голосне храпаннє вояків . . .

Чого вони прийшли у наші зелені гори? Яка сила загнала їх тілький світ? І з чим вони приходять?

Федір міг був відповісти на всі тоті питання, бо читав книжки.

Жене їх темна сила, а йдуть, бо мусять, а не-суть нам біду. В гуцульські вольні гори, де до-не-давна чоловік бував як оред, несуть пута на слово і думку безталанні лицарі неволі. Треба бігти в села і дати знак всім, щоб ховали статки, а дівчата, щоб тікали у ліс, як сарни.

Негайно і хутко спустився Федір із скелистого вершка і як сполоханий звірок продирався між кущами жерену і ялівця.

Вже був недалеко торішнього оборогу, як зпоза горбка висунулися три довгі списи і три високі ко-ематі шапки. Списи кололи мраку, а шапки колисалися як п'яні.

„Стій“!

Федір станув.

„Ти хто такий?“

„Я тутешній, син Миколи Клепача“.

„Звідки йдеші?“

„Пасу товар на полонині і біжу по харч.“

„Значить ся ідеш з далека. Чи не бачив де війська по дорозі?“

„Якого“?

„Вашого. Знаєш, яке ваше військо“?

„Чомуж би не знав.“

„Так говори. А лиш говори правду, бо за брехню смерть.“

Федорови якби блискавка перед очи майнула. Чи є тут де наше військо, не знає, а хочби знав, не показав би за ніякі гроші і під ніяким примусом. Хотів до Стрільців іти... Але він їм покаже військо, — а покаже! Попамятають Федора.

„Там за поповою цариною стоїть наше військо табором, я добре бачив. Відпочиває. Довкола варті.“

„Кілько їх може бути?“

„Кілька соток, я не числив“...

„Далеко?“

„Зо дві години ходу.“

Іздці зглянули ся поміж собою, пошентали щось і казали Федорови завернути та йти перед кіньми.

Дорогою поучали, що мусить говорити правду, вірно як є, що як добре спишеть ся, то дадуть йому кріє і стане вояком, а як що збреше, так повісять на першій ялиці. Говорили чужою мовою, але закидали по нашому і Федір розумів. Незабаром привели Федора до війська; був се цілий відділ з кількома гарматами.

„Сей хлопець вертає з полонини і видів ворога, як розложений табором спав. Каже, що буде їх там

кілька соток. Тільки дві години ходу.“ Федір потвердив, додав дещо і впевняв, що говорить правду. Старшина збіла ся в гурт. Розложили мапу, перевірили, годило ся. — „Там дійсно повинен бути неприятель. Заскочимо його знечевля і вибємо до ноги... Веди!“

Повів. Знав гарний, приступний плай і незабаром опинили ся на тім хребті, з котрого видно попову царину. За цариною в кітловині спочивав табір. Гори й горби взяли його в свої обійми і закрили так, що навіть через шкла не можна було добре розібрати, який він там є. Над кітловиною знов висіла мрака.

„Ось там, бачите?!...“ — показав Федір і серце на хвилю перестало бити. Чи повірять такому молодому хлопцеві? „Прецінь не має причини брехати. Отже до діла. Чим скорше, тим лучше. На снідане будемо в їх таборі.“ Дали знак і військо малими відділами почало сунути ся вперед, в напрямі попової долини. Тимчасом гармати викараскали ся на гору і знайшли собі місце. Ох, як втомили ся! Витягнули шиї, повернули ними на право і ліво і нараз на цілі гори ревнули своє страшне: „Гу!“

„Гу!“ — повторив верх верхови і долина долині. „Гу-гу“. І ще раз і ще раз, аж всі гори вкрили ся димом, аж камінне почало відривати ся й летіти, як листє з дерев, аж замовк Прут і казав-би, задеревів з дива.

Там де був табір, осталась одна велика рана. „Гу! Гу! Гу!“ — ревіли безнастанно гармати.

А Федір стояв на верху і кликав у діл: „А міряйте добре, бо то свої. Я вам показав ваше власне військо!“

Тряс ся і горів цілий, аж надлетіла куля і заткала йому уста.

Богдан Лепкий.

Воєнний марш.

Сміло, други! Не втрачайте
Духа в нерівнім бою.

Рідну Україну спасайте,
Честь і свободу свою!

Як нам умерти прийдець ся
В кайданах московських, тюрмах —
Местник новий підійметь ся
На наших збілілих кістках!

Най нас по тюрмах саджають,
Най нас катують й огнем,
Най у Сибір засилають —
Ми усі муки знесем...

Як нам умерти прийдець ся
В кайданах московських, тюрмах —
Местник новий підійметь ся
На наших збілілих кістках!

Малий герой.

Було се горячої днини в осени 1914. року. Ціла земля купала ся в золотім, соняшнім сяйві. Дерев стояли втомлені жарою, квітки пріли з надмірного горяча та наповняли повітря ароматними пахощами. Пташки скрили ся у тіни кущів та дерев і замовкли. Уся природа неначе дрімала і не чути було навіть, як в чистому повітрі брєніли нечислимі рєвища ко-машні.

Малий Лазар поспішав скорою ходою крізь густий ліс. Піт струями спливав з під його солом'яного капелюха, груба сорочка прилягла до тіла, а лице горіло від великої втоми. Той хлопчина не зважав на те — то йшов, то біг.

Іноді пошпортав ся на розгалужене, вистаюче корінне дерев, яке неначеб хотіло спинити його, то знов продираючи ся крізь гущавину, впадав у сїть пнучих лісних ростин. Тернина шарпала його сорочку, кропива парила ноги, будяки чіпали ся одежі. Та Лазар не помічав нічого, бо дуже йому було спішно.

— Хто се такий? — питала тихим цвєріньканєм свою товаришку пташка, сполохана лонотом галузя.

— Що так наглить його? — думала стрівожена вивірка, втікаючи на сам вершок бука, і щойно звідти сміливіше гляділа цікавими оченятами за незнаним проходом.

— Де він так спішить ся, що не бачить наших палат і валить нашу працю одним потрученєм ноги? — нарікали, жаліли ся мурашки.

— Чого він крадеться ся сею гущавиною та перериває мені пообідну дрімку? — обурював ся зайчик, і втікав великими скоками з під корча, до котрого наближає ся Лазар.

— Як сміє він скидати наші величаві капелюхи? — сердили ся паленіючі мухомори.

— Про що він думає, що й не помічає краси наших личок і топче нас немилосердно? — шепотіли квітки.

Не дивуйте ся пташенята і ви мурашки, не жалуйте ся і ви дрібні квітоньки. Не пустота жене його туди, не даром вносить він заколот у супокійне ваше царство. Хіба не знаєте, що се за час настав?

Не буде більше супокою ні у поли, ні в лісі, ні в високих горах, ні в тихих долинах. Рев гармат залунає страшним відгомоном довкола. Земля застогне під кінськими копитами, небо спалахне луною пожарищ. Стрепенеть ся усе, що живе, задріжить цілий світ. Ще не такий заколот і переполох впаде на мешканців землі. Не лиш птички, але й люди втікати муть із своїх хат.

Не тільки супокій лісових звіряток, але і мир людини пропаде від страшного грому, а всі їх бажання й мрії потонуть у морі крови. Жалобою наповнять ся людські серця.

Згубить батько сина, мама шукати ме дїтий, брат сестри, а рідня стареньких родичів. — Не такі як муравлині палати валити муть ся, цілі міста розпадуть

ся в одну мить і з великанської праці тисячів рук і соток літ остане нараз одно румовище. Бо настане хвиля, в якій правда бороти меть ся з неправдою, світло з темрявою. Прийшов час, у яким рвати муть ся кайдани народів. Вибила година, в якій воля мусить побороти гніт і насилле. Розгорілась війна проти жорстокої Московщини, що під її ярмом стогне стільки народів, а найбільше закріпощений наш український народ. Велика і важна хвиля. Важна і велика ціль мандрівки Лазаря. Спішить до неї чимскорше, не дорогами, не стежками, а гущавиною ліса. Хоче швидше дійти.

* * *

Серед темних, густих, букових лісів, серед зелених буйних царинок у долині ріки Прута, на Буковині розсіло ся велике, гарне село Горошівці. У сім селі, в невеличкій хатині, що садочком як вінком обведена, мешкав Лазар Мельничук. Його мати Гафія, від кількох літ вдова, вела при помочи найстаршого сина Миколи цілу господарку, в чім чимало помагав їй Лазар.

Мати любила свого Лазаря. Бувало нанесе він їй з ліса хворосту, назбирає найкращих грибів і знає, де ростуть найярсніші ягоди, а й пструга не раз принесе із Прута, хоч до ріки шмат дороги.

А поїде з матір'ю та з братом Миколою у Чернівці, то усюди обводить їх точнісінько так, неначе у сім місті родив ся. Такий уже понятливий вдав ся.

І брат Микола любив його, бо що не скаже йому, все Лазар зробить як слід. Особливо добрий був з нього

післанець. Чи сюди, чи туди пішлеш його, за тим чи за сим, вже поладнає так, що усі дивують ся.

Де його не посієш там і виросте, — казала часто мати.

І справді. Вештав ся він не раз від села до села, нишпорив по лісах, які від Черновець майже до російської границі знав, мов свій садок коло хати. В цілій околиці Горошівець знаний він був як очайдух і смільчак до всего. Не злякало його щонебудь; з боягузів сміяв ся. Кілько то разів, як пас у ночі коні за селом, помагав він жандармам ганяти конокрадів, що із заграниці часто сюди забігали. Кілька разів вислідив їх криївки так зручно, що дивували ся й жандарми. Бояли ся його хлопці з сусідних сіл та старали ся жити з ним у згоді.

Бувало любив він дуже бавити ся у війну. Наробить паперових шеломів, наструже деревляних шаблук та крісів, згуртує хлопців у чету та машерує з ними по пасовиску. Порядкує, навчає мов справдішній вояк. Дісталось неодному, коли не хотів слухати, або не вмів сего чи того в лад виконати.

„Що за жовнір буде колись з тебе?“ — сміяв ся з такого Лазар.

Ось так виростав наш Лазар, вільний як вітер у полі, з буйною вдачею, сміливий, привязаний цілою діточою душею до рідної землі й села.

Зі школи у Горошівцях виніс любов до свого українського народа, а ненависть до його ворогів-Москалів, що загарбали українські землі та наложили на наш нарід тяжкі кайдани, знищили наше славне військо запорожське та за~~п~~алили волю і славу України.

Оповідань про сьміливі походи наших Запорожців, про їх відвагу, завзяття й погорду смерти слухав усе в школі з великою цікавістю. Вони розбурхали і так з природи живу і багату дїточу уяву. Кілько то разів, пасучи худобу за селом, розтягнув ся наш Лазар на зеленій мураві, та позираючи в далеку даль і слухаючи шуму старих буків, мріяв про побідні пригоди та бажав нераз чогось такого, чого сам не вмів означити.

— Хотїв би я побачити війну, — думав тоді Лазар.

Коли у лїті минулого року пішла селом чутка про війну та занепокоїла усіх, Лазар тїшив ся, що побачить те, про що доси лиш чув.

Як старший брат Микола йшов на війну, а мати виражаючи його, заливала ся гіркими сльозами, дивувався Лазар.

— Чого ви плачете, мамо, сеж добре, що наші йдуть на Москаля, а то немало лиха дізнав від нього наш нарід! Мені ось плакати, що в хаті мушу сидїти! — казав він.

Від того часу Лазар не тримав ся хати. Вештався цілий день кудись, приглядався перемашеровуючим військам, гнав за ними аж до границі і далше. Нероз'їзими днями не було його дома.

— Куди ти вештаєш ся? — бідкала ся мати. — Тримай ся хати, а то вбють тебе Москалі.

— Ні, мамо, не годен я у хаті сидїти, хочу бити ся з Москалем, мушу йти до війська.

І опанований такими думками, крутив ся здалека за нашим військом і ждав, чи не лучить ся нагода пристати до війська.

Одного ранку, блукаючи граничними лісами, побачив він, як великий відділ російського війська, що переміг наших у бою, провадив їх полонених. Було там наших може сто людей, а між ними до 20 жандармів враз з командантом.

Серед наїжених московських багнетів йшли вони без збрυї сумні та пригноблені.

На сей вид кров закипіла у серці Лазаря.

— Коли і як забрав їх лютий ворог? Куди веде? Яку долю готує їм? Може знущати меть ся над ними... О, сего не буде! Я мушу визволити їх з рук катів! — подумав.

Непомітно скрадав ся за ними, підглянув, куди їх повели та де замкнули. Вже надумав, що йому робити. Завернув у сусідне село, побіг на найблизший постерунок і розповів, що бачив. Просив команданта, щоби дав йому револьвер до оборони, а він піде і увільнить полонених.

Командант знав проворність Лазаря та вволив його волю, а хлопчина, осяяний радістю, вітром пігнав у ліс. Він біг своїх ратувати, щоби не опізнити ся з помічу.

* * *

Сонічко вже хилило ся до заходу, як Лазар зближав ся до великої мурованої стодоли, що одинока стояла посеред піль. Там сиділи наші полонені жовніри. Стодоли сторожив московський салдат з наїженим багнетом. Як помітив Лазаря, гукнув до нього сильним голосом: „— Стой! Кто такой“?

Лазар став удавати заляканого та загикуючи ся поволи дрожачим голосом відповів:

„Я... Лазар“.

— „Що за Лазар?! Яке в тебе тут діло?“ — закричав грізно салдат.

— „Та ніяке. Я от туди так зайшов“.

— „Так гляди, щоб ти не попав ось там“ — крикнув салдат, показуючи на стодолу. — „Пашол вон“!

Але хлопець не втікав та зовсім не налякався погрози вартового. Почіхав ся у голову та сказав наче покірливо:

„Не сердіть ся, пане вояк, я вже собі йду, лише я хотів дати...“ та поволи почав витягати з за пазухи фляшку з горівкою. Салдатови на сей вид засвітили ся очі.

„Що ти хотів дати?“ — гукнув поквално.

— „А ось сивуху для мого вуйка, який тут сидить“, — сказав Лазар на видумку.

„Так! так! тут сидить твій вуйко, але ти його не побачиш.“

„Та я знаю, я лише хотів просити вас, пане вояк, передати йому отсе“, — говорив Лазар.

„Но добре, давай, хай покушаю, що даєш.“

„Кушайте здорові, — сказав хлопець та подав йому фляшку.

Вартовий скорим рухом приложив її до рота та випив нараз майже половину. — „Да, хороша водка; звідки ти взяв такої?“ — спитав.

— „Та вуйна подали для свого чоловіка.“

— „А се що?“ — спитав салдат, витягаючи Лазарови з за пазухи капшук з тютюном.

— „Та се тютюн, візьміть вже його для себе, як ваша ласка,“ — сказав Лазар. — Та Москаля не треба було й просити. Він вже й так сховав капшук у свою кишеню. — „Но, йди вже собі,“ — сказав до хлопця: „Вуйко твій водку дістане,“ — додав, та усміхнув ся злобно. Не помітив однак, що Лазар також дивно усміхнув ся.

Хлопчина поволи став віддалювати ся, але час від часу оглядав ся і бачив, як салдат скоро випорожнює фляшку. Коли випив усе до послідної каплі, кинув фляшку, витягнув капшук з тютюном та хотів скрутити собі папіроску. Але руки дрожали, відмовляючи послуху, а наложений тютюн сипав ся на землю. Відтак внав і цілий капшук.

„Що за біда!“ — забурмотів вартовий, та схилив ся, щоби підняти тютюн. Але горівка вже запаморочила голову, в очах йому потемніло, ноги відмовили послуху. Він повалив ся як довгий на землю.

Хлопчина, укритий недалеко, лиш ждав на се. Він знав, що сильна горівка обезсилить скоро салдату. Постояв ще хвилину, а як побачив, що вартовий не рухаєть ся, приблизив ся тихо. Ступав уважно, щоб не зашелестіла солома, що з розкинутих стирт до-вкруги стодоли вкривала землю.

Як був вже коло вартового, хотів пересвідчити ся, чи він спить і запитав голосно: — „Що з вами стало ся?“ — Але салдат хропів вже твердим сном. Спить мов камінь, — подумав хлопець, — ось і добре.

Обережно нахилив ся над сплячим, всунув ленько руку у його велику кишеню.

Нараз всміхнув ся. Очи засіяли радісно. Найшов те, чого шукав. Великий ключ від стодоли був у його руках.

Обережно витягнув ключ, лишив салдата, а сам скочив до тяжких дверей. Придержуючи сильно ключ, обертав ним поволи, щоби скреготом не розбудити сплячого. Відтак відчинив двері і всунув ся до середини.

Полонені остовіли з дива, як побачили перед собою малого Лазаря.

— „Втікайте, брати, куди лиш попадеться ся!“ — сказав тихим шепотом хлопчина, заки ще всі стямились.

„Чи се можливе? Сон це, чи дійсність? Як ти, хлопче, тут дістав ся? Звідки взяв ключ? — Де вартовий?“ — І десять иньших питань посипалось з уст вязнів.

— „Втікайте скорше“ — закликав Лазар.

„Я бачу, Лазаре,“ — сказав на відхіднім командт, — що ти не лиш очайдух, — як тебе в околиці звуть, але ти справдішний малий герой. Но, веді нас!“

Хлопець вийшов тихцем, розглянув ся довкола, дав знак, а тоді полонені обережно, один за другим, вийшли зі своєї вязниці.

— „Втікайте в отсей ліс“, — сказав хлопчина. „Я тут останусь, бо дуже втомив ся.“

— „Бувай здоров!“ відповіли визволені, а відтак тихо-тихесенько побігли до ліса. Лазар слідив за ними очима, а коли вже не було їх видно, повернув до стодоли.

Вартовий спав твердим сном. Заки Лазар вспів що небудь подумати, побачив їздця на коні, що чвалом зближав ся від сторони міста. Лазар як стій на-думав, що йому робити.

Він чимскорше замкнув двері стодоли, а ключ закинув далеко в буряни. Відтак прикрив сплячого салдата соломою а сам відійшов кільканайцять кроків та сів собі на мураві.

Їздець з кожною хвилиєю наближав ся. Хоч вже вечеріло, пізнав хлопець, що се якийсь московський старшина; але не злякав ся, лиш сидів далше супокійно. Ще кілька скоків а їздець спинив піною вкритого коня. Лазар встав та якось нерадо зняв капелюх. Се був московський капітан. Суворим поглядом змірив хлопця, та спитав як і салдат. — „Кто такой?“

— „Я з поблизького села, вертаю ся домів та припочиваю,“ — відповів Лазар.

Капітан, не бачучи вартівника біля стодоли, питав дальше:

— „А не бачив ти тут салдата?“

„Ні, не бачив,“ — відповів хлопчина. Капітан повернув коня та став розглядати ся за вартівником.

Лазар лиш ждав сього. Він вмить витягнув з-за пазухи револьвер, змірив у голову капітана та вистрілив. Поцілив.

Капітан повалив ся на землю. Миттю сів Лазар на капітанового коня та вітром поніс ся в ліс за визволеними.

Здогонив їх, та показуючи коротшу дорогу, дістав ся враз з ними щасливо до австрійських передних чат, а далі до табору нашої армії.

* * *

Слава про вчинок Лазаря рознесла ся по цілій околиці. Генерал, що був начальним вождом у сій стороні, велів привести до себе малого героя.

— „Якої нагороди жадаєш за твоє діло?“ — спитав його.

Лазар спаленів, але щиро та сміливо відповів: „Найбільша нагорода для мене буде, як позволите мені остати при війську. Хочу помагати визволяти Україну з московської неволі“.

Се так подобало ся генералови, що казав його перебрати у військовий мундір, а за геройський вчинок надав йому степенъ „цугсфірера“.

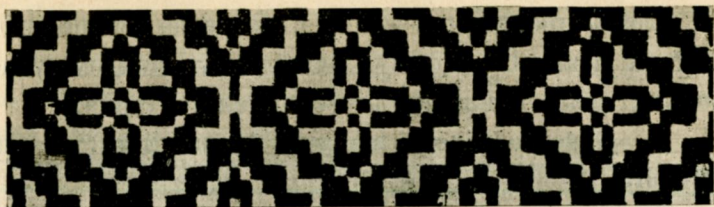
„Малий цугсфірер,“ (так звала Лазаря ціла армія), остав щасливий в полку, віддав ще не одну важну прислугу нашому війську, та проявив ще не раз свою сміливість, відвагу, проворність та любов рідної землі.

Так сповнила ся діточа мрія хлопця. Мав нагоду стати в обороні рідної землі.

В лютім 1915.

Северина Кабаровська.

Зазив!

Не хилляйте в низ прапора,
Лиш держіть його високо
І не знайте що покора,
Хоре серце, думка хора;
Хоч слізми заходить око —
Не хилляйте в низ прапора,
Лиш держіть його високо!

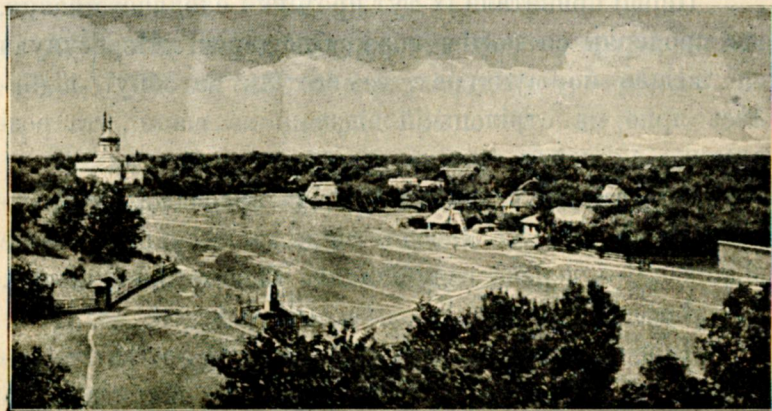
Має беріг кожде море,
А по бурі йде погода.
Хто борбу веде — поборе!
Хто терпить лиш — тому горе!
Шкода сліз, терпіння шкода! —
Має беріг кожде море,
А по бурі йде погода.

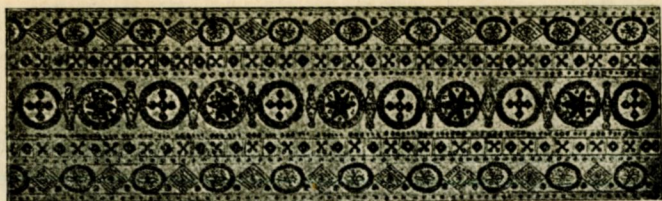
Хоч поборе ворог тіло,
Але духа він не зможе.
Поки серце не змарніло
Йдім до бою бодро, сміло,

„Ще не вмерла! — Так нам Боже!“
Хоч поборе ворог тіло,
Але духа він не зможе.

Підносім лиш свого духа
І розпалюймо до грани.
Хоч звалить нас заверуха —
Нарід обновить ся з духа
І обновлений повстане.
Підносім лиш свого духа
І розпалюймо до грани!

Богдан Лепкий.

Листи Марусі.

...З-під ліса висунули ся перші ряди Стрільців і ступали поводи, виміреним ходом за висуненими вперед патрулями.

Сотник розглядав ся бистро по околиці. Перед його очима розстелила ся прекрасна долина, окружена з трох сторін темною смугою лісів, застелена грубою верствою снігу.

Перші привитали їх тут проміння сходячого сонця, що прoderли ся поміж вершками дерев. Пересунули ся лагідно по мундурах, замиготіли на збруї, відбились ярко на стрілецькій відзнаці на шапці, та розстелили ся перед ними ясною стежкою.

По замерзлім снігу миготіли красками дуги, сипали жемчугами... Всюди тихо; закаменіла земля не віддихає, — дерева задубіли — ніякого знаку життя.

Завмерло все.

Лиш вітер що хвилини збиває тумани снігу, пересуває по склистій поверхні, крутить, підриває і насилає то тут то там білі могили.

З хатів, що розложили ся віночком над вючим ся потоком, серед сеї затишної долинки, — лиш звалища і згарища, покриті білою скатертю снігу.

Се знак воєнної заверухи, яка щойно туди провалила ся

Пусто а одначе бистре око сотника запримітило темну пляму на снігу, подібну до малої мушки, що поволи посувала ся від противного боку долинки.

Дав знак — відділ спинив ся.

Якась мала стать, закутана в лахмітє, з трудом перебиває ся замерзлим снігом в сторону ліса. Вітер шарпає одежиною і розвіває кінці хустки — як крила.

...Хто се? Що робить на сім побоєвищі? — подумав сотник. Чи не зрада?!

„Хлопці!“ — кликнув — „ловіть те, що там видите і приведіть сюди!“

Приказ виповнений.

За хвилю невеличке дівча, дрожаючи, стоїть перед старшиною.

Дрібними закостенілими від морозу рученятами затискає довкола себе подерту одежину; боронить ся від вітру, що силою вдираєть ся поміж подерті хусти.

На питання сотника — що тут робить, де йшла, хотіла здаєть ся щось відповідати, а не може добути голосу з себе. Опустила безрадно руки і вдивила ся в него переляканими оченятами.

Вітер шарпнув сильнійше одежиною і жмуток записаних листків вилетів з-за пазухи та розсипав ся по снігу.

Кинулись Стрільці, позбирали й подали сотникови.

„Ведіть її до села за лісом! Там маємо відпочинок, там справу розгляну!“

Дав знак, похід рушив.

З темного ліса висували ся дальші ряди, розтягали ся вужем по долині і губились з противного боку поміж деревами, в темній глубині ліса.

Долина завмерла. Лиш вітер гуляє, знімає тумани снігу — сипле свіжі могили.

* * *

*

Мала, на-пів розвалена хатина край села, то квартира старшини.

Стрільці розложили ся табором.

Горять огні, гамір, метушня; тут і там вибухає щирий, веселий сміх.

Не журять ся. Ідуть в бій весело, з повною вірою, що здавлять ворога, оборонять свій рідний край, добудуть славу! Сотник не думає про відпочинок. Сидить у хатині, похилений над пожовклими картками, що випали дівчині і пильно читає.

Не зрада се. На клаптиках паперу, простими, щирими словами списала Марійка листи до свого батька. Звичайні дитячі листи, — а такі сердечні, такі щирі та вірні в описах пережитих днів горя, що очий не може від них відірвати. Перекинув кілька карток і знов читає.

„Татуню мій! Дорогий Татуню! Як нам тяжко без Вас — як прикро! Та коли подумаю, що Ви борете ся за вітчину, за волю й славу, — лекше стає на серці.

Бабуня журять ся і плачуть. Я читаю їм нераз Ваші книжки про Україну, про Хмельницького, про війни, то й вони забувають про горе. Тоді гадаю собі, що і я пішлаб битись з ворогами. У селі тепер бо-

гато Стрільців. Все приходять нові відділи — та пливуть даліше, мов велика синя ріка. Я так люблю дивити ся на них, бо все мені здається, що Вас там увижду. Днями виглядаю... Раз побачила я наші стрілкині. Очам не хотіла вірити, що се дівчата. Які вони гарні в мундурах — які гарні і славні ті наші дорогі дівчата!...

Лице сотника, огоріле від вітру і морозу, прояснило ся щирим усміхом.

Взяв до рук останній лист.

„Любий, Дорогий мій Татуню! Писала я до Вас — писала, але листів не було як даліше передати. Знайшла я ще останню картку зі зшитка, та знов пишу, щоби Вам сказати, що з нами діяло ся. Ще жиемо та Вас ждемо, про Вас мріємо. Сама тепер понесу листи до міста, — а може стріну наших Стрільців. Просити їх буду і молити, щоби передали Вам вістку про нас.

Ми з бабунею жиемо тепер в лісі, у ямі; обійсте наше спалене: знищене все; — і голод до нас заглядає. Але найбільше горе минуло. Як ми се пережили, сама не знаю. Бог нас стеріг! Гармати ревіли день і ніч. Чути їх було щораз близше, а огнисті кулі тріскали з гуком та спадали на село. Люди позабирали, що могли і серед ночі утікли в ліс. Про нас забули, наша хата на боці.

Ми з бабунею позносили, що могли, у печеру над проваллем, а самі лишили ся в хаті. Жаль було її кидати, та жалко стало мені ранених, що їх тут принесли.

Як вони бідні терпіли, як мучили ся! Мені і кулі не були вже страшні, а серце стискало ся з болю.

Я помагала їм як могла: приношу їм свіжої води, грію воду на чай, перевязую рани, потішаю та розважаю, щоб хоть на хвилю забули про біль.

Так минуло кілька днів. Борба змагала ся — вороги напирали сильнійше і підступали під село.

Ми замкнули ся в хатині, лиш молимо ся та надслухуємо... Стало тихо. Нараз чую: хтось добуває ся до дверей. Ноги задріжали підімною. Заглянула через шпарку, — то наші. — Я відчинила.

„Покажи нам найкоротшу дорогу лісом до Лужан. За нами гонять!“ Я накинута хустку, побігла в перед, вони за мною. Посипались за нами кулі. — Страшно було.

Я справила їх гушавиною на стежку, а сама вернула ся.

Боже мій, Боже! Що я тут застала, що перебула — не хочу й споминати. У хаті повно Москалів.

Хотіли знати, куди я наших вела. Кричали і просили — обіцяли нагороду, і казали що повісять. Надумай ся! — крикнули, поставили сторожу і пішли.

Я малаб сказати, де наші пішли, — я мала би зрадити своїх?! Ні — лучше смерть, лучше згинути!!

Смеркло ся. Бабуня присунули ся до мене, та зашепотіли:

„Дитино, втікаймо! — Вони замучать тебе — я сего не переживу.“

Я на силу двигла ся. Ми висунули ся задними дверми та ярмом понад річку у ліс до печери. — Виратувались!

Минали дні довгі та сумовиті. Гук гармат чути було що раз ближше, щораз страшнійше, аж земля дріжала.

Одного дня гамір і крик збільшив ся. Борби почали ся знов.

Я висунула ся з ями та виглянула:

Що за страшний вид! З нашого села лиш тут і там стелить ся дим. Долиною втікають в неладі во-роги, а поле застелене трупами.

Я сказала се бабуні. Ми впали на коліна та мо-лили ся о побіду. —

Так перебули ми ніч. Ранком я виглянула із ліса.

На нашій долині тихо. Лиш жовніри ховають по-гибших. Відтак впав великий сніг та покритв все гру-бою верствою.

Ми вже вільні. Бог милосерний охоронить нас; не дасть і тепер загинути. — Лиш коби Ви, Дорогий Татуню, були здорові. — Щоби Вас бодай на хви-лину побачити та натішитись Вами!

Я пташкою полетіла би до Вас, коби лиш знала, куди.

.

Сотник скінчив читати.

Коло порога стоїть скулене дівча. Хустина зсу-нулась з голови і відслонила ясне волосє, високе чоло, та темні, задумчиві очі, що ніби вогнем палали на змарнілім личку.

Глянув на неї прихильно, підійшов, погладив по головці та пригорнув до себе. —

„Не бій ся, дитино“ — сказав зворушеним голо-сом — тепер вже все знаю. Ти добра, щира дитина! „Якжеж ти зовеш ся?“

„Марійка Чувай — Степана.“

„Степана Чувая?“ — підхопив скоро старшина — „він служить при наших Стрільцях.“

„Так.“

— Якже вдала ся в батька, — подумав. Степана знає добре. Се десятник його відділу, відзначений за хоробрість. Лежить бідака тепер у шпитали. — „А де ти йшла, дитино?“

„Я ішла до міста, далеко. щоби передати листи до татуня. Я вийшла, що й бабуня не знали, а були би не пустили.“

„Та-же ти могла загинути на морозі!“

„Нї, я не загину, мене Господь стереже,“ — сказала з повною вірою.

„Ти добра, мудра, славна дївчина. Щоби таких більше! Листи татуньо дістане, а тебе з бабунею відошлю у безпечне місце і там будете татуня дожидати.“

Оповів також дитинї дещо про хоробрість її батька. Слухала з розширеними зїницями та зачервонїлим личком і стримуючи майже віддих . . .

Зі двору пліла тихо пісня стрільців, готових до дальшої дороги:

„Ми поляжем, щоб волю і славу і честь

Рідний краю, здобути тобі! . . .

.

*

*

*

Шпиталь. Біло одїті лікарі, доглядачі й доглядачки з червоними хрестами на раменах тихо пере-сувають ся коридорами і комнатами, де лежать ранені жовнїри.

Високими вікнами вливають ся цілі потоки лагідного соняшного світла. Його лучі блудять по стінах, спливають на ліжка хорих, пестять їх голови, та ясною смугою стелять ся по підлозі.

Кімната переповнена хорими. Один спить та мріє про хату та рідню, другий маячить у горячці; инший перевертає ся з боку на бік та тяжко зітхає. —

На однім ліжку сидить опертий о подушку мущина, із перевязаними грудьми та блідим лицем. Темними очима, повними смутку, вдивляв ся перед себе.

Не так болять його рани, як думка про рідню. Лишив єдину донечку, свою улюблену Марійку і стареньку матір.

Де вони, що діє ся з ними? Чи живуть?

Знає, що в його селі була боротьба, і людей з села бачив — а про них ніякої вістки . . .

Примкнув очі. Перебігає думкою своє життя. Все стоїть ясно перед очима.

Дитячий вік, парубоцький, читальня, школа, де заходив вечерами до учителя по книжки. При його помочи став свідомим чоловіком. І він пішов на поклик до боротьби. Чи жиє він? . . .

Пригадує своє щасливе життя з жінкою. Ангелом була для него, щастєм. Та не довго . . . Вмерла. Лишила ся дитина, — Марійка. На неї перелляв усю любов. Стала йому цілим світом. Учив її, пестив, тішив ся нею, стеріг як найбільший скарб. Деж вона тепер? Певно загинула! . . .

І снують ся думки; розум розважає — а серце болить.

.

До ліжка зближає ся тихо сестра-доглядачка.

„Пане Степане Чувай — до Вас лист.“

Цілий задрожав. Лист — до него? . . . Дрожа-
чими руками отворив лист. Се від Марусі — се її
письмо!

Перебіг очима письмо. Побачив дописку сотника:
„Дитина Ваша і Матір здорові. Чекають Вас у місті...
Листи доньки посилаю. — Читайте!“

Чесць таким донькам! Слава таким дітям!“ . . .

Листи доньки розсипали ся по постели. Нестри-
мані сльози радості спадають каплями на папір і в про-
мінню сонця мерехтять як дорогоцінний кристаль . . .

Володимир Кабаровський.

Наша Україна.

Ми, українські діти, мали свою рідну хату й добре нам було жити. Та прийшов лютий ворог, забрав нам її, а сам хоче у ній газдувати. Ми остали ся без даху над головою. Нам студено, блукаємо чужинами голодні, босі. Не чуємо дорогих, милих звуків рідної мови. Не бачимо близьких нам осіб, знайомих місць. І тужно нам за тою хаткою, за садочком, за рідним селом і землею рідною; тужно нам за нашою щирою українською мовою, за доброю родиною. В-одно лиш думаємо та питаємо ся: Коли вже повернемо у свою рідну хатину?

* *

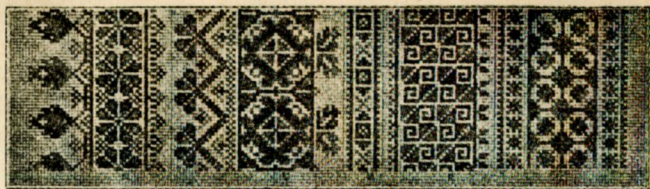
Так само бідує тепер і увесь наш український народ. Мав він свою власну державу із своїми свободними порядками. Слава про неї лунала далеко й широко. Перед нею, перед Україною дрожали зі страху сусідні держави, що її тепер гноблять. Як чудова квітка процвітав наш народ у своїй державі і правив сам собою. Добре було жити Українцям у своїй державі.

Але підкрав ся лютий ворог, позавидував нам золоті волі, позавидував нашого добра і зробив нас невольниками на нашій землі. Забрав нам усе, що ми

мали, закував у кайдани наше тіло й нашого духа. Кровавії ріки поплили у море, а чорні могили повиросли берегами. Се було так давно, ми вже так звикли ходити у ярмі, що й забули про нашу давню волю та славу. Аж війна пригадала нам її. На звук воєнної сурми, наша українська молодіж перша схопила ся визволяти народ із неволі. Горами та долинами проливає кров, щоби нам вибороти краще життя. І тепер цілий український народ глядить з подивом на свою молодь, як на тих, котрі мають повернути те все, що втратили предки.

І всі ми віримо, що знов заясніє Україна усею красою перед світом, як сияла давнійше. Бо всі ми знаємо, що наше найперше бажання, наше найвисше добро, наша надія і щастє, се рідна, самостійна українська держава.

Народний имн.*

Ще не вмерла Україна, ні слава ні воля,
Ще й нам, браття молодії, усміхнеть ся доля:
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Душу, тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду!

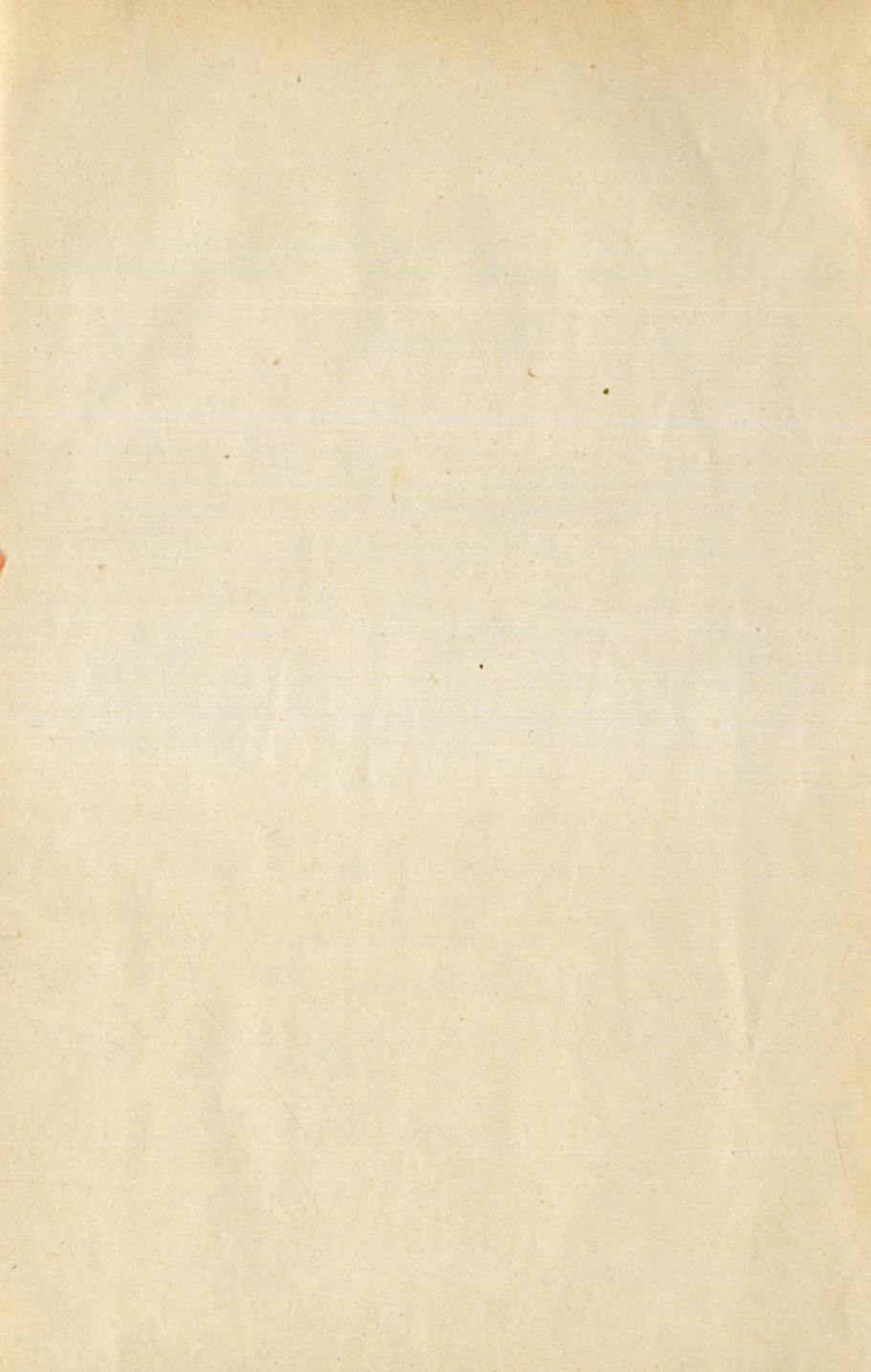
Ой Богдане, ой Богдане, славний наш гетьмане!
На що дав ти Україну Москалям поганим?!
Щоб вернути її честь, ляжем головами,
Назовем ся України вірними синами!

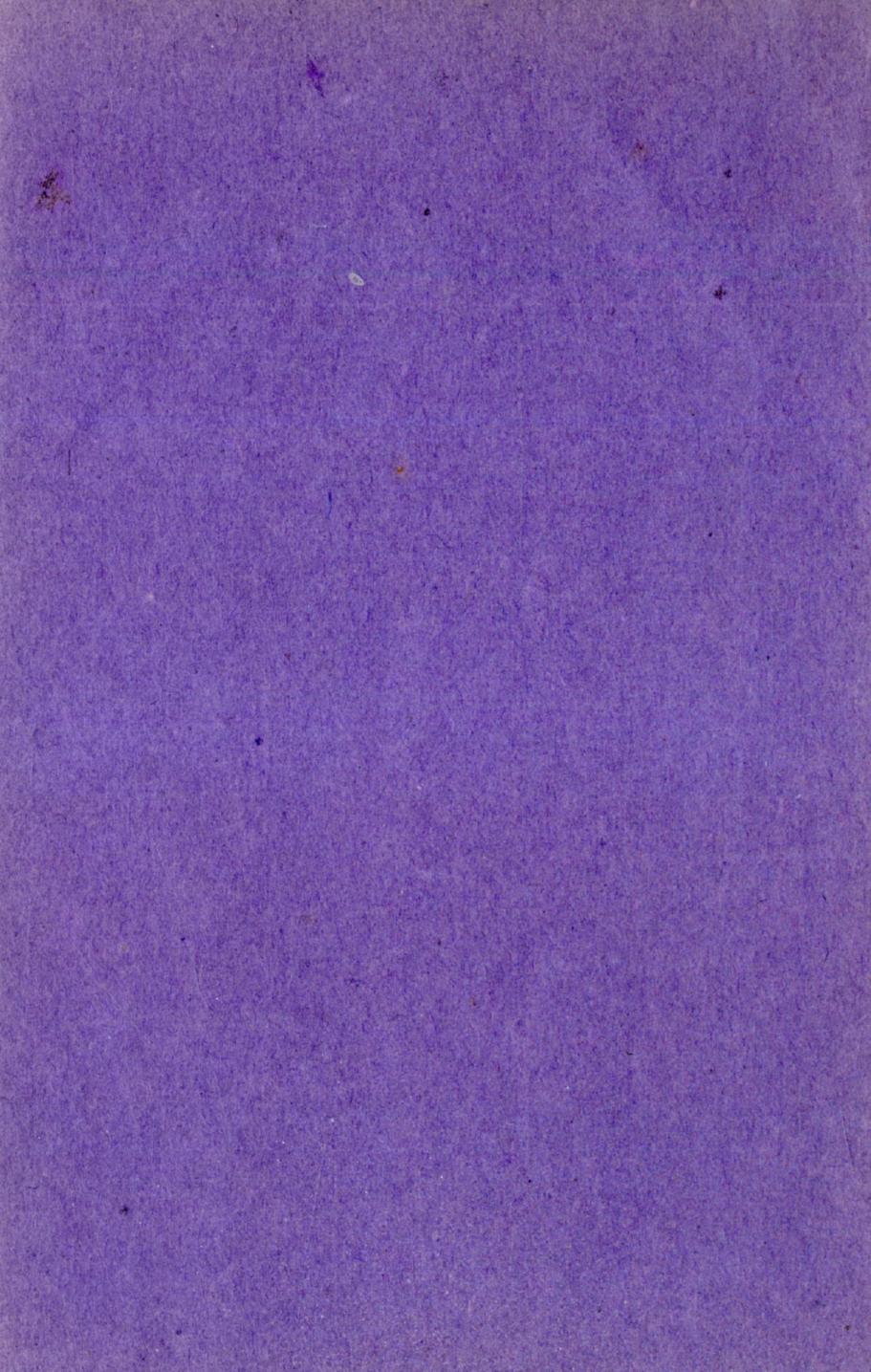
Душу, тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду!

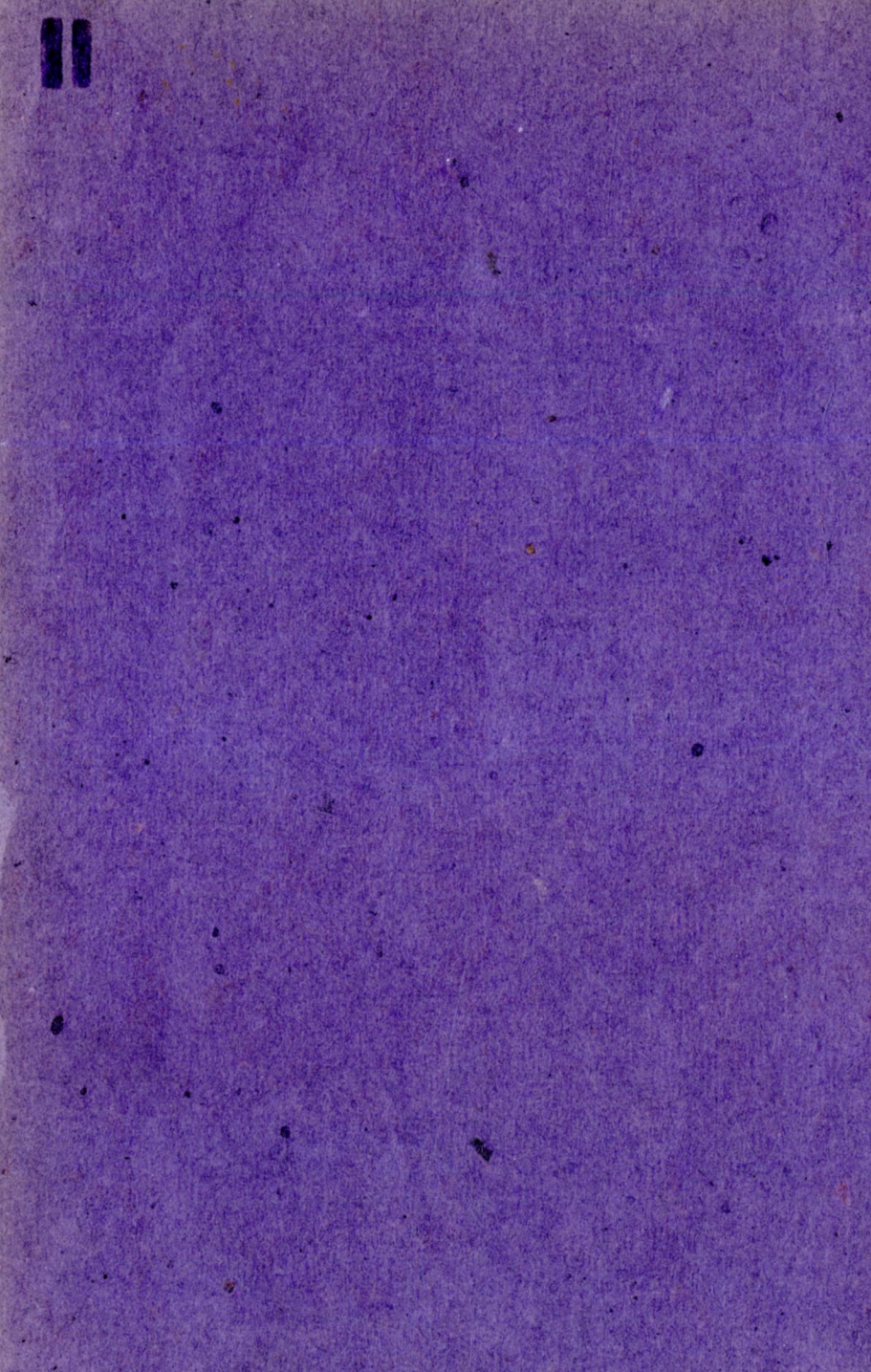
* Значить: пісня.

П. Чубинський.

2006

B.

11
W-60960